



ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2012:07  
Särskild arkeologisk undersökning  
i form av schaktningsövervakning



## Ruiner under Stortorget i Örebro

Schaktningsövervakning på Stortorget i Örebro,  
RAÄ 83:1, Örebro socken, Örebro kommun, Närke.

Therese Ekholm







ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2012:07  
Särskild arkeologisk undersökning  
i form av schaktningsövervakning

# Ruiner under Stortorget i Örebro

Schaktningsövervakning på Stortorget i Örebro,  
RAÄ 83:1, Örebro socken, Örebro kommun, Närke.

Therese Ekholm

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB  
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro  
Telefon 019-609 04 10

[www.arkeologgruppen.se](http://www.arkeologgruppen.se)  
[arkeologgruppen@arkeologgruppen.se](mailto:arkeologgruppen@arkeologgruppen.se)

© 2012 Arkeologgruppen

Arkeologgruppen rapport 2012:07

Författare Therese Ekholm

Grafisk form Nina Balknäs

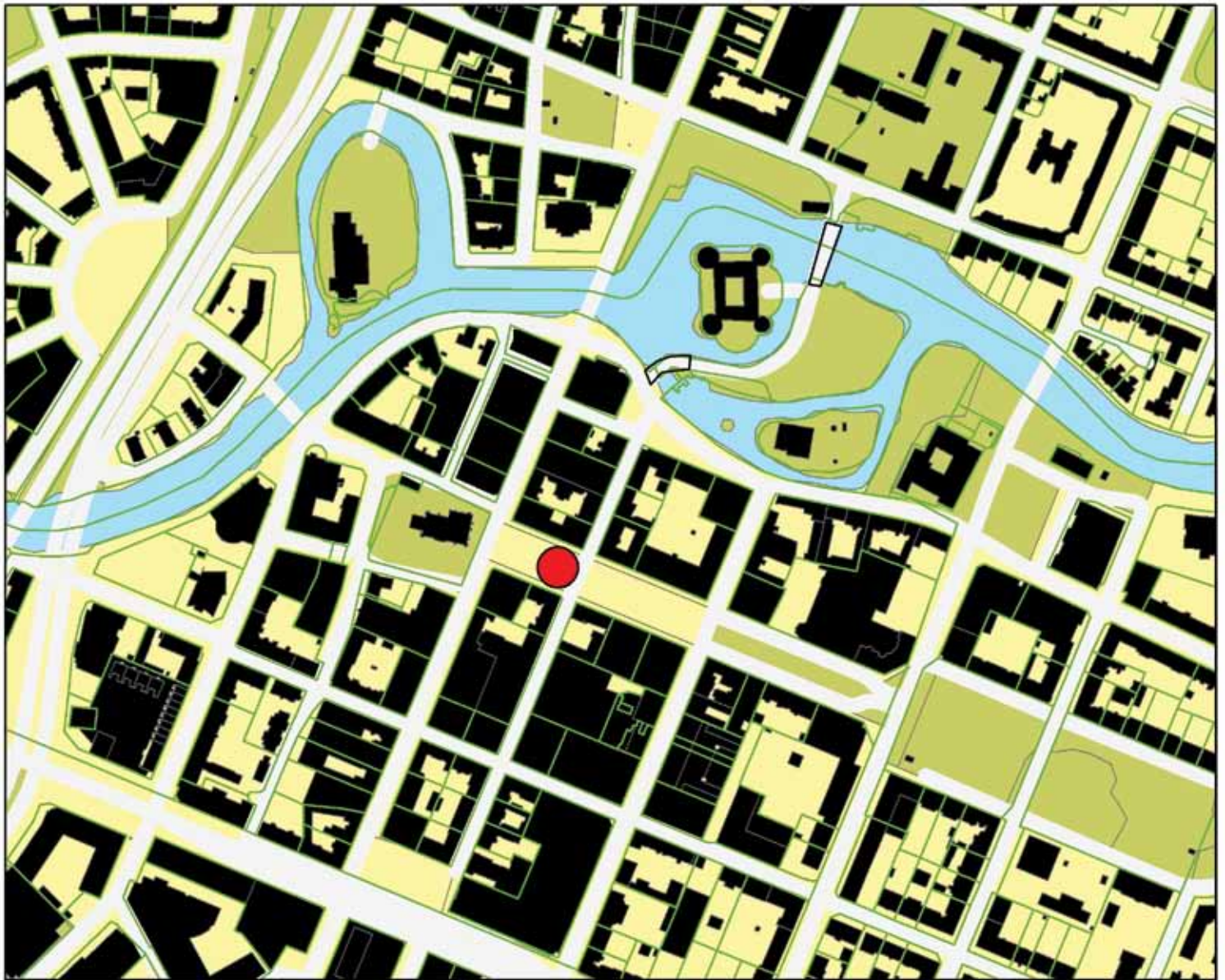
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Gävle 2011.  
Medgivande 2011/1156.

# Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning .....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod .....	7
Resultat .....	10
Schakt 1 och 2.....	10
Schakt 3 .....	10
Schakt 4 .....	11
Lager .....	15
<i>Rivningslager</i> .....	16
Tolkning .....	17
Vilket hus hör grunden och källaren till? .....	18
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	18
Referenser .....	20
Bilagor.....	21



## Centrala Örebro



Figur 1. Karta över centrala Örebro med det aktuella undersökningsområdet markerat med en röd prick.

## Sammanfattning

Vid en särskild arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom Örebro 83, vid övre delen av Stortorget, framkom del av en husgrund med tillhörande källare. Anledningen till schaktningsövervakningen var att en uteservering skulle förses med fettavskiljare och anslutningsledningar till avlopp.

Husgrunden var dels byggd av stora gråstenar, dels av tegel. Nedgången till källaren var av tegel och fundamentet till övriga byggnadsdelar av tillhuggna gråstenar. Grunden omgavs av brandrester från 1854 års brand, då stora delar av Örebro stad brann ner. Platsen där husgrunden var belägen har inte varit bebyggd sedan dess.

Efter branden byggdes Stortorget ut till den utbredning det har idag och platsen för husgrunden hamnade då under det nuvarande torget. Gatorna rätades upp och bildade det rutnät staden fortfarande har, vilket gör att husgrunden, som före branden var belägen öster om dåvarande Gamla gatan invid torgets östra sida, nu återfanns väster om dagens Köpmangatan.

Tidigare arkeologiska undersökningar på Stortorget har visat att rester av äldre bebyggelse finns kvar under torget och med hjälp av kartstudier har de påträffade byggnaderna kunnat identifieras på historiska kartor.

## Inledning

Inför anläggandet av en uteservering som skulle förses med fettavskiljare med anslutningsledningar till avlopp på Stortorget i Örebro stad, utförde Arkeologgruppen AB en särskild arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Schaktningsövervakningen, som beställts av Tekniska förvaltningen i Örebro kommun, utfördes i maj 2012 på uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län. Eftersom få undersökningar gjorts på Stortorget och området ligger inom RAÄ 83, var bedömningen att fornlämningar kunde påträffas under torget. Vid undersökningen framkom delar av en stengrund med tillhörande källare som med stor sannolikhet tillhör staden före branden 1854.

## Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet var beläget på övre delen av Stortorget i centrala Örebro (se figur 1). Efter branden 1854 infördes en ny stadsplan där Stortorget utvidgades österut och gator och kvarter rätades upp i ett rutnät. Före branden var Stortorget östra avgränsning vid Gamla gatan, som var belägen ungefär där Köpmangatan är idag (se figur 2 och 3). De byggnader som fanns kvar efter branden revs, källare fylldes igen eller lämnades ihåliga och alltsammans hamnade under det nya torget.



*Figur 2. Karta över Örebro 1844 med Nicolaikirkan och Stortorget i mitten, slottet i högra hörnet och Gamla gatan som sträckte sig från slottet till Våghustorget där den anslöt till Storgatan.*



*Figur 3. Karta över Örebro 1856 med Nicolaikirkan och Stortorget i mitten, slottet på sin ö i Svartån och Köpmangatan som sträcker sig från slottet till Våghustorget, parallellt med Drottninggatan.*

År 2008 gjordes en undersökning på Stortorget bara några meter från det nu aktuella undersökningsområdet. Där påträffades en grundmur, ett källarvalv som rasat in och fyllts med rasmassor samt flera kulturlager. Tolkningen var att dessa tillhört tomt nummer 9 på 1823 års karta över Örebro, där källaren ser ut att tillhöra en ekonomibyggnad i närheten av den byggnad som omnämns Apoteket på 1782 års karta. Källaren kan också funnits tidigare, men att den tillhört en alldeles för obetydlig byggnad för att ritas in på kartan (Ramström 2008:4ff).

Även under 1930-talet gjordes en byggnadsarkeologisk undersökning av ett par källarvalv på Stortorget efter att en ångväkt sjunkit ner genom taket till en av källarna (Ramström 2008:4). Dessa källarvalv var belägna omkring 10 meter öster om Köpmangatan och tolkades också härröra från tomt nummer 9 (Bergold & Pettersson 2004:11). År 2003 gjordes undersökningar i närheten av de källare som påträffades på 30-talet och även där framkom rester av en källare (Bergold & Pettersson 2004:29).



## Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att undersöka följande:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder
- eventuellt fyndinnehåll, vilket inkluderar en bedömning av fyndens typ, antal och ålder
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid undersökningarna.

## Metod

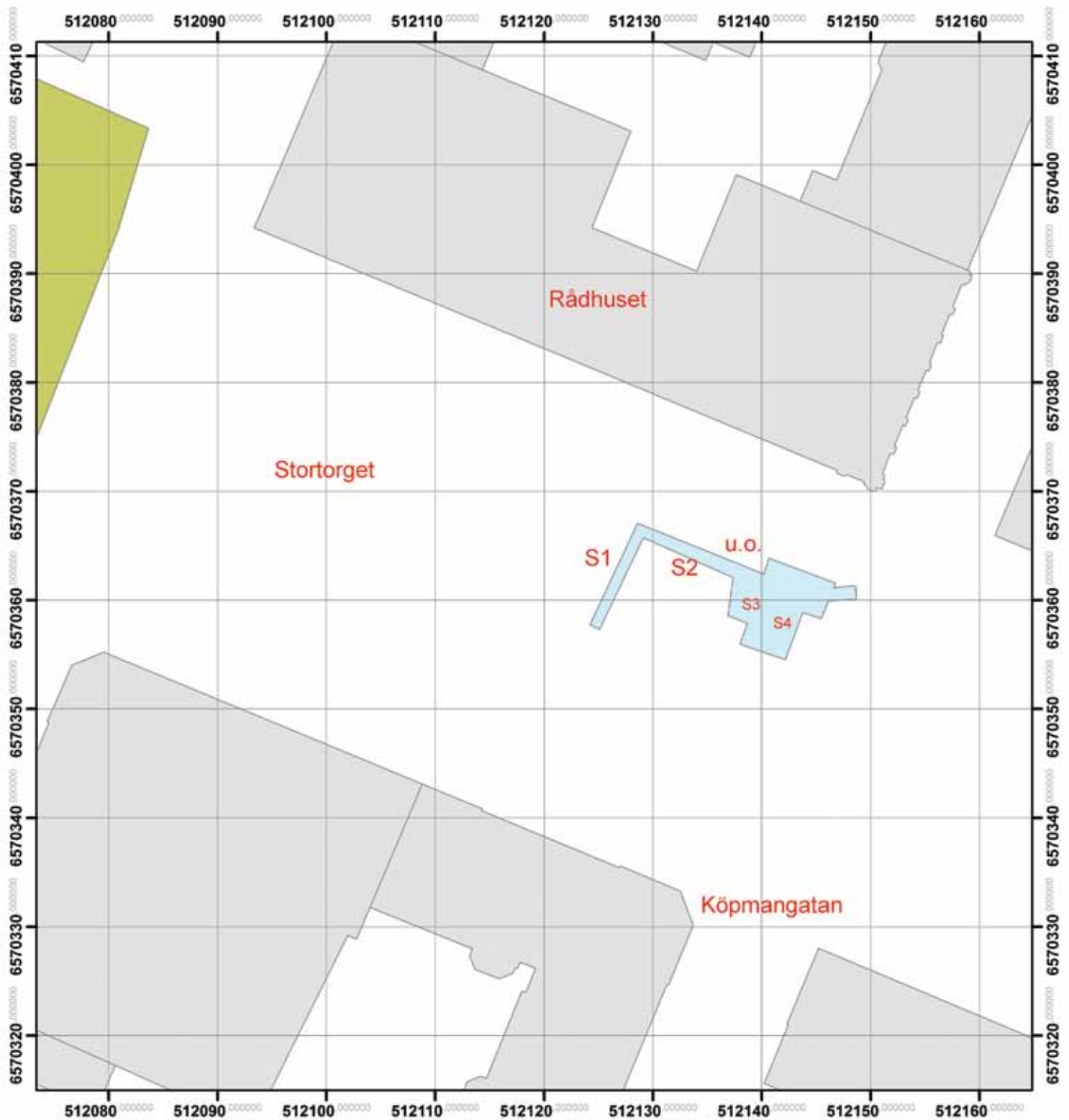
Det arkeologiska fältarbetet genomfördes som en schaktningsövervakning och då arkeologiska lämningar påträffades, dokumenterades och undersöktes dessa.

Till att börja med grävdes ett 9 meter långt, 0,8–0,9 meter brett och 0,5–0,7 meter djupt schakt (S1) i nordsydlig riktning i den västra delen av den plats där uteserveringen skulle placeras. Från den norra schaktänden lades ett 12 meter långt, 0,8–0,9 meter brett och 0,7 meter djupt schakt rakt österut (S2). Därefter grävdes ett cirka 6,5x4 meter stort schakt för fettavskiljaren där den östra och västra sidan var cirka 4 meter, den norra sidan var 6,5 meter och den södra sidan var 6 meter bred (S3).

Då rör och ledningar påträffades i schaktet, vid 2,5–3 meter från den västra schaktkanten, blev det för trångt för fettavskiljaren och schaktet utvidgades åt norr och söder för att den skulle få plats. Schaktet blev då 7 meter långt i nordsydlig riktning och 2,5 meter brett i östvästlig riktning vid den nya utvidgningen (S4). Den västra delen av schaktet, S3, grävdes till ett djup av 0,7 meter och resten av schaktet (S4) grävdes till ett djup av 2,5 meter. Schaktet utvidgades sedan ytterligare 2 meter österut för att ansluta fettavskiljaren till en avloppsbrunn som var belägen i Köpmangatan. Botten på schaktet vid den östra schaktkanten var 1,6 meter från marknivån. I denna del iaktogs inga arkeologiska lämningar, då där enbart grävdes i befintliga schakt.

De konstruktioner som påträffades i schaktet ritades, fotograferades, dokumenterades och mättes in med GPS. De kulturlager som påträffades i schaktet fotograferades och dokumenterades. Husgrunden dokumenterades i profil. Även de lager som fanns bevarade under denna dokumenterades. Dessa var lämningar efter tidigare aktiviteter.

## Ruiner under Stortorget i Örebro



Figur 4a) Plan över schaktets placering mot bakgrund av fastighetskartan. Skala 1:500.

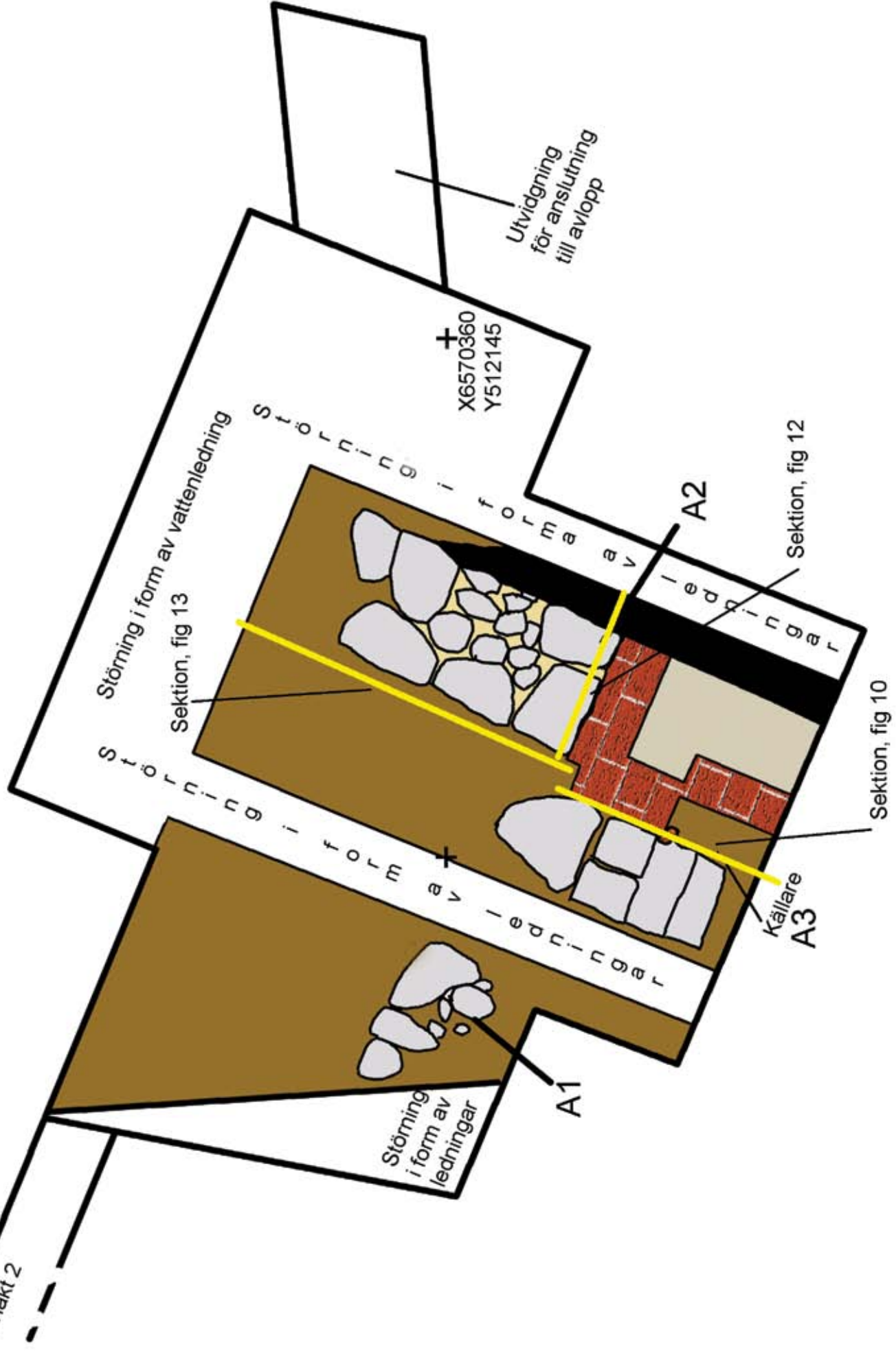
Figur 4b) (t.h.) Plan över schakt 3 och schakt 4 med den påträffade grunden. Anläggningarna har digitaliserats utifrån fotografier. Skala 1:100.

+ X6570365  
Y512145

+ X6570365  
Y512140

+ X6570360  
Y512145

Schakt 2



Utvidgning  
för anslutning  
till avlopp

Störning i form av vattenledning  
Sektion, fig 13

Störning i form av ledningar

Störning  
i form av  
ledningar

A2

A1

Källare  
A3

Sektion, fig 12

Sektion, fig 10

## Resultat

### Schakt 1 och 2

Figur 4 visar schaktens placering mot fastighetskartan. Där framgår deras placering på torget i den moderna staden. I schakt 1 framkom endast bärlager för torget och ett omrört sotigt kulturlager med stråk av värmepåverkad lera. Under det fanns sättsand. Strax innan schaktet vek av mot öster var, vid cirka 0,7 meters djup, en flat sten belägen. Stenen var cirka 0,5 meter stor i nordsydlig riktning och fortsatte in i både den västra och den östra schaktkanten. Eftersom schaktet inte skulle utvidgas mer undersöktes inte stenen vidare och fick ligga kvar. Den kan ha tillhört en stensyll för att sedan hamna i det omrörda, sotiga lagret.

Schakt 2 grävdes i ett tidigare grävt schakt för en vattenledning och innehöll endast fyllningsmassor från igenläggningen av det tidigare schaktet. Cirka 8 meter från den västra kanten var ett rör nedlagt i nordsydlig riktning på cirka 0,5 meters djup. Inga arkeologiska lämningar påträffades i detta schakt.



Figur 5. Huggna syllstenar (A1) med en rak kant mot norr. Lodfoto av Therese Ekholm. Norr är uppåt i bilden.

### Schakt 3

I schakt 3 på cirka 0,5 meters djup påträffades en stensyll (A1) i det sydvästra hörnet. Den bestod av tre 0,3 – 0,9 meter stora, huggna syllstenar med en rak kant mot norr (se figur 5). I två av syllstenarna fanns borrhål efter tillhuggningen av stenarna. Mellan stenraden och den södra schaktkanten fanns mindre stenar som fyllning. Ovanpå de mindre stenarna var en större sten belägen som såg ut att vara flyttad ur läge sedan tidigare, troligtvis när ledningarna lades ner.

Syllen var till synes avgrävd för ledningar både i den östra och i den västra kanten och norr om syllen påträffades ett rivningslager (L34) av tegelbitar, kakelugnsrester, kol och sot blandat med sand. På grund av ledningarna som var nedgrävda vid sidan av syllen lämnades om-rådet med syllen och schaktet utvidgades i öster. Syllstenarna kan tillhöra en byggnad eller möjligtvis, av alla kakelugnsrester att döma, ett spisfundament.

Schakt 3 kom att utvidgas med ett par meter i norr, öster och söder för att frilägga den där påträffade grunden.

## Schakt 4

Under ett rivningslager (L30) bestående av tegel, bränt trä, kol, sot och stenar, varav även förmodade syllstenar upp till 0,7 meter i storlek, påträffades en kraftig stengrund (A2; figur 6–7). I plan syntes den som en murkonstruktion med huggna och rundade stenar av 0,1–1,05 meters storlek. I den västra kanten var stenarna 0,35–1,05 meter stora och i den östra kanten och mellan de stora kantstenarna var stenarna 0,1–0,46 meter i storlek. De huggna kantstenarna låg med en flat sida utåt och stenen i fyllningen var både huggen och naturlig. Fyllningen mellan stenarna bestod även av brun sand. Den södra delen av grunden utgjordes av tegel och bruk.

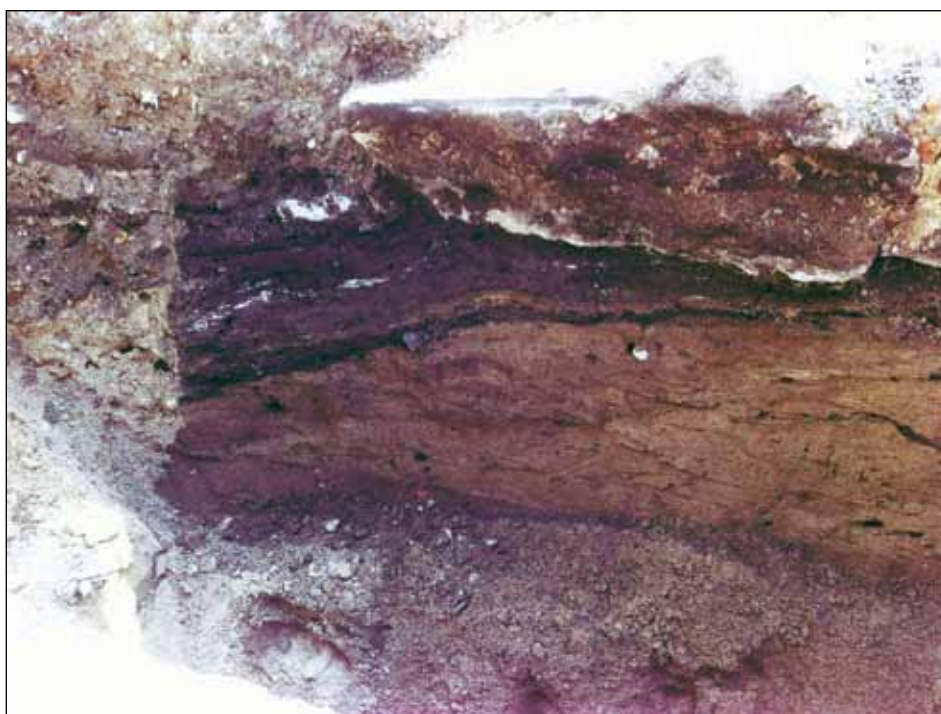


*Figur 6. Stengrunden (A2) i plan. Foto från norr av Therese Ekholm.*

*Figur 7. Grunden sedd från väster. Foto Therese Ekholm.*



En profil lades precis väster om grunden och där var det tydligt att grundstenarna var lagda med en huggen sida utåt (se figur 7). I syllstenen längst i norr fanns ett borrhål. Mellan stenarna fanns ljusbrunt murbruk och skolsten. I den södra delen bestod grunden av tegel med ljusbrunt murbruk mellan.



*Figur 8. Fotot visar kulturlager under stengrunden och nedgrävningskanten för vattenledningen. Foto från väster av Therese Ekholm.*

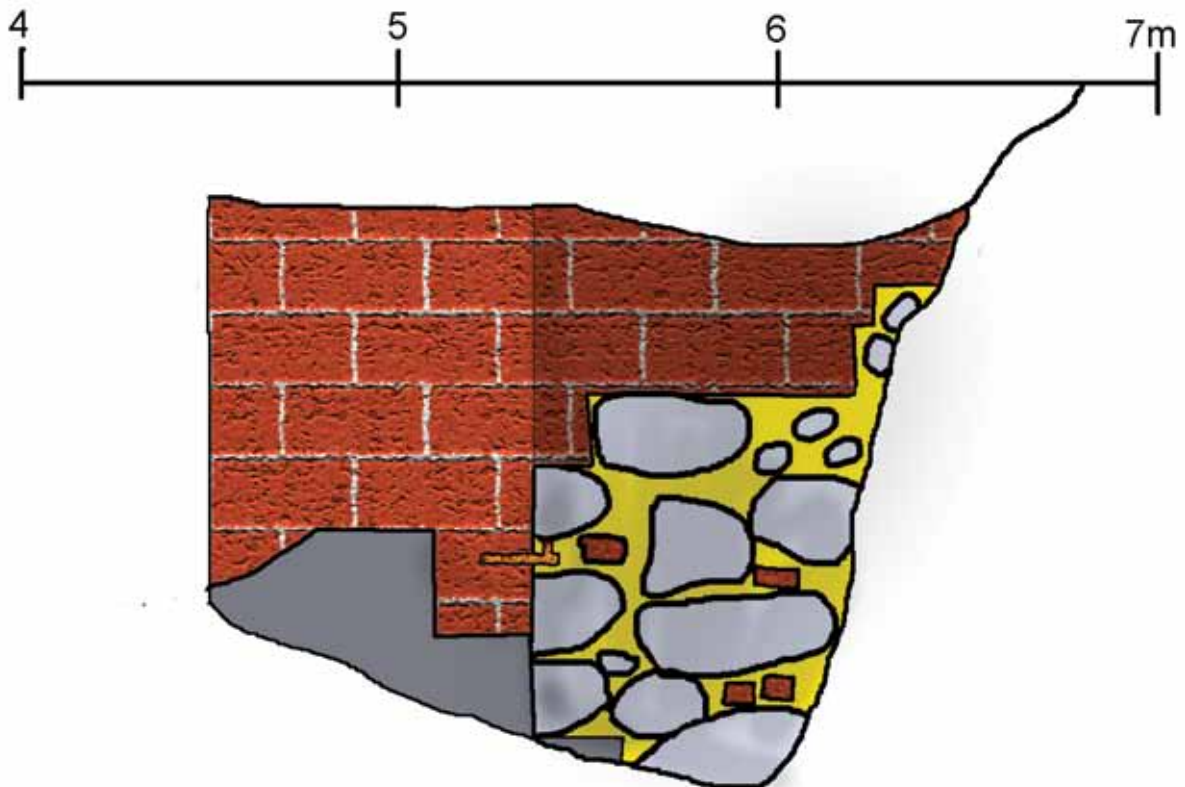
I norr begränsades lämningen av ett tidigare grävt schakt för en vattenledning som skurit genom husgrunden och de lager som påträffades under husgrunden (figur 8). Kanten för schaktet var mycket tydlig där de svarta, sotiga lagren under stengrunden mötte den bruna, sandiga moränen som påförts i omgångar. Det undre lagret var något ljusare än det övre lagret. Detta fortsatte sedan vidare österut i utvidgningen av schaktet mot avloppsbrunnen. Öster om husgrunden löpte ytterligare ledningar, men dessa verkar inte påverkat husgrunden just vid schaktets utbredning utan lagts vid sidan om.

Söder om A2 fanns en källare (A3). Vid den tegelbeklädda delen av grunden vek väggen av mot väster cirka 0,28 meter och formade en ingång. På den utbyggda delen, vid ingången, satt en del av gångjärnet till dörren kvar. Ingången ledde till en källare byggd med natursten med ljusbrunt murbruk och skolsten av natursten. Mellan stenarna fanns en del tegelsten inmurade i väggen (figur 9 och 10). De var klädda med tegel ner till samma nivå som botten på stensyllen utanför källaren.



Figur 9. I den södra delen av husgrunden fanns en tegelklädd källare (A3). Foto från väster av Therese Ekholm.

Figur 10 (nedan). Profil över del av källaren (från väster). Det skuggade området ligger 30 centimeter bakom, då sektionen avbildar ett av källarens hörn, vid ingången. Se tegelkonstruktionen på figur 11. Skala 1:20.



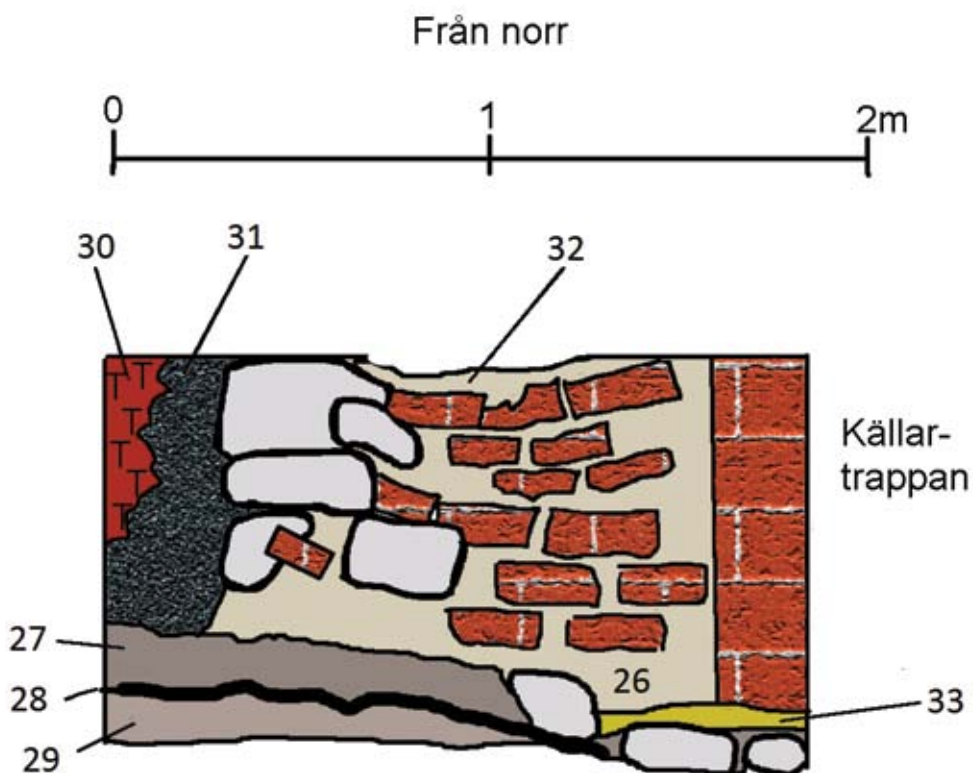
Innanför ingången fanns en stentrappa (figur 11) som ledde från samma nivå som botten på syllstenen på utsidan och ner under marknivå mot söder till ett djup av åtminstone 1,3 meter. Trappstegen var av huggna, slipade stenar, minst 0,8 x 0,3 x 0,07–0,08 meter stora, som var lagda på tegel och bildade 0,2–0,25 meter höga trappsteg. Utanför ingången till källaren låg en större sten med en skrovligare yta placerad kant i kant med översta steget på trappan.

Eftersom schaktkanten begränsade undersökningsområdet i söder och ett ledningsschakt begränsade undersökningsområdet i väster kunde endast det nordöstra hörnet av källaren undersökas. Källaren

var fylld med rivningsmassor, främst av tegel, huggen sten och sand (L35). Till skillnad från de rivningsmassor som påträffades utanför och ovanpå källaren och husgrunden bestod massorna i källaren av fler hela tegelstenar. Sot och kol saknades i lagret. Källaren är sannolikt från samma tomt som de källarvalv som undersöktes år 2008. Möjligen är de också samtida.



Figur 11. Källaren med dess sten-trappa. Till höger om trappan syns gångjärnet efter dörren. Foto från söder av Leif Karlenby.



Figur 12. Profil mot söder av A3 när A2 avlägsnats. Skala 1:20.



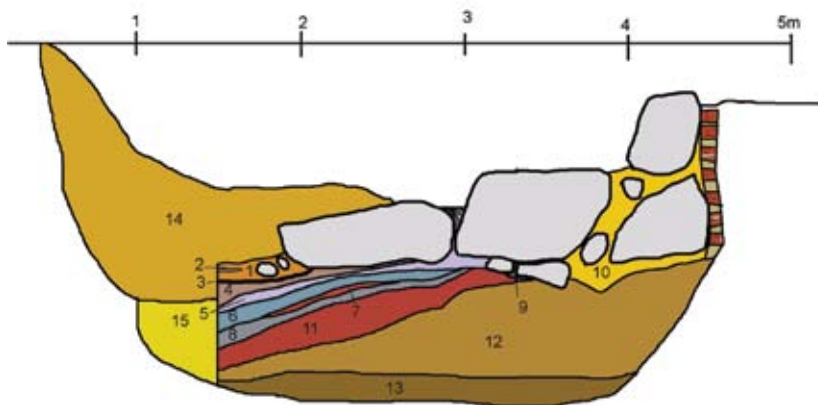
När stengrunden A2 hade avlägsnats visade det sig att grunden byggts i två omgångar. Den tidigare delen var A3 med källaren av syllstenar med murbruk och skolsten mellan som grund (se figur 12). Sedan hade grunden belagts med två lager tegel och murbruk utanpå (L26, L29 och L32) och efter det hade A2 anlagts mot A3 med stötfog. På östra sidan av A2, som tolkades vara yttersidan av väggen som vette ut mot gården, påträffades ett tjockt kollager med rester av förkolnade stockar (L31). Dessa utgjorde byggnadsdetaljer som rasat ned intill väggen. Lager 30 utgör rivnings- och utjämningsmassor som förts dit i samband med det efterföljande iordningställandet av tomten inför utvidgningen av torget.

Upp mot väggen sträckte sig ett hårt trampat lager med kol, trä och djurben (L28), tolkat som en gammal gårdsyta i vilket A2 var nedgrävd. Under L28 fanns ytterligare murbruk (L29) och ovanpå L28 var ett gråaktigt, homogent, något humöst och poröst lager (L27) påfört. Väster om L27 var ett sandigt sättlager (L33) påfört. Lager 27-29 måste vara rester efter aktiviteter som föregått A2 och A3. L33 utgörs av anläggningslagret för A2. Det motsvarar L10 på figur 13.

Under A2 påträffades två stolphål (A4 och A5) som var 0,2 meter i diameter vardera och innehöll mörkfärgad sand. De liknade varandra och hade samma fyllning men A4 var 0,14 meter djupt och A5 var 0,05 meter djupt. Även dessa torde höra till en aktivitet tidigare än husgrunden. Det kan eventuellt röra sig om spår av den tidigaste aktiviteten, då de var nedgrävda i den rena sanden.

## Lager

Grunden var byggd på flera skikt av mörkgrå, bruna och svarta sotiga lager med varierande innehåll och de hade olika andel sot och kol (figur 13). Det översta lagret under grunden (L1) var en mörkbrun, lerig, siltig sand med 0,1–0,15 meter stora stenar. Som ett inslag i detta lager fanns ett svart, sotigt lerlager (L2). Under det fanns ytterligare ett svart, sotigt lerlager (L3) och därefter framkom ett kulturlager (L4) av mörk, lerig, siltig sand som innehöll benbitar från djur.



Figur 13. Profil mot öster av stengrunden A2 och de underliggande lagren.

Under kulturlagret fanns ett mörkgrått, siltigt lager med inslag av kol och ljusa stråk av fint kalkpulver (L5). Under L5 följde L6 och L8 som båda var mörkgrå, siltiga sandlager där L6 innehöll ben och kol och L8 var mer svart och sotigt. Mellan L6 och L8 var L7 inkilat som en brun sandlins. Mellan ett par stenar under syllen påträffades ett svart, sotigt, grusigt sandlager (L9) och söder om detta, på samma nivå, fanns L10, ett ljusbrunt till gråsvart, flammigt, grusigt sandlager. Under L8, L9 och L10 följde tre homogena, bruna sandiga lager (L11, L12, och L13) där L12 var något ljusare än L11 och L13 var något mörkare och mer humöst än L11. Lager 10 är det enda lager som hör till stenvallen A1.

Lagren sluttade kraftigt mot norr och när de grävdes ut i plan, efter att grunden avlägsnats, kunde man tydligt se att de var avsatta i rinnande vatten. L1, L2, L3, L4, L5, L6, L8, L11, L12 och L13 var tvärt avgrävda i norr under nedläggandet av vattenledningar norr om grunden. Under detta arbete har syllstenar också grävts bort och gropen fyllts med två lager brun, sandig morän. Det övre lagret (L14) var mörkbrunt och uppblandat med rivningsmassor och det undre lagret (L15) var ljusbrunt.



#### *Rivningslager*

Norr om A1, mellan de nedgrävda ledningarna fanns ett rivningslager bestående av tegelbitar, kol, sot och kakelugnsrester blandat med sand (L34). Lagret grävdes ner till ett djup av 0,2 meter innan området lämnades och schaktet utvidgades mot öster. I norr var lagret avgrävt av ett nedläggningsschakt för vattenledning.

Ovanpå A2 fanns ett 0,5–0,7 meter tjockt rivningslager (L30) som bestod av tegelbitar, bränt trä, kol, sot, stenar och syllstenar upp till 0,7 meter i storlek. Lagret var avgrävt i öster och i väster av ledningsschakt och i söder var det avgrävt av schaktet för vattenledningen som berör hela den södra delen av undersökningsområdet. I norr fortsätter L30 in i schaktkanten.

*Figur 14. Foto över botten av schakt 4. Notera det meandrande mönstret som bildas av de olika sandlagren. Detta tyder på att de har avsatts i vatten. Foto från norr av Leif Karlenby.*

Det tredje rivningslagret (L35) var rivningsmassor bestående av tegel, huggen sten och sand som var begränsat till källaren. Skillnaden mellan L35 och de andra rivningslagren var att L35 innehöll större material som hela tegelstenar och huggna stenar i samma storlek som tegelstenarna och något större. Dessutom fanns inget sot eller kol. L35 övertäcktes av L30.

## Fynd

Ett stort antal fynd påträffades, järnföremål, tegel, keramik, glas och liknande. På grund av att ytan var täckt av fyllnadslager och rivningsmassor, gick det inte att relatera fynden till någon av de byggnader som stått på platsen. Därför tillvaratogs inga fynd och de har heller inte beaktats i samband med tolkningen.

## Tolkning

Som tidigare nämnts har det gjorts liknande undersökningar på Stortorget där också likartade lämningar påträffats. År 2008 undersöktes en del av en källare av tegel som liknade den källare som påträffades vid den här undersökningen och som, enligt 1822 års karta, var belägen inom samma fastighet (nr 9). Ytterligare en källare var belägen inom nummer 9 och påträffades när en ångvält sjönk ner genom dess tak på 1930-talet. Den var också byggd av tegel.

Eftersom Stortorget har haft samma utbredning sedan staden byggdes upp efter branden 1854 och det sedan dess inte funnits någon bebyggelse på platsen för undersökningen är samtliga anläggningar från tiden före 1854. Enligt de äldre kartorna sträckte sig "Gamla gatan" från slottet till Våghustorget där den anslöt till Storgatan (nuvarande Drottninggatan) och var belägen flera meter väster om dagens Köpmangatan redan vid Stortorget. Husgrunden med källaren, som vid undersökningen var belägen väster om Köpmangatan, har varit placerad öster om Gamla gatan och stämmer överens med byggnaden närmast gatan på kartan från 1782 där det benämns Apoteket. (jmf. fig. 2 i Ramström 2008).

Samtliga fynd, förutom några enstaka ben, kom från rivningslagren L30 och L34 och bestod främst av kakelugnsrester, men även av glas och spikar. De kom inte från några säkra kontexter men dateras till sent 1700-tal, tidigt 1800-tal, det vill säga slutet av bebyggelseperioden innan torget utvidgades.

Mellan den norra delen av husgrunden och södra delen av husgrunden med källaren fanns en tydlig gräns i konstruktionen, en stötfog. Den södra delen var täckt med tegel och det fanns också ett avbrott i syllstensraden med tegel mellan. Förmodligen har delen med källaren byggts först och sedan har stengrunden byggts mot teglet.

Under grunden påträffades flera lager. De översta lagren var tydliga kulturlager, en del med fynd av ben, men de undre lagren var sval-lade, naturliga, av vattenursköljda lager. I de övre lagren påträffades två stolphål men inget daterbart fanns i dem och det enda som kan sägas om dem är att de är äldre än stengrunden.

Man kan med fog anta att vid anläggandet av stengrunden – och då särskilt källaren – en omfattande markberedning har kommit till stånd. Därvid torde stora delar av äldre bebyggelse och lager avlägsnats eller skadats. De bevarade lagren i botten torde vara spår av tidiga aktiviteter i området, då de vilar direkt på den ursprungliga ytan.

### Vilket hus hör grunden och källaren till?

Utifrån jämförelser med äldre kartor har det varit möjligt att knyta de nu påträffade lämningarna till en specifik byggnad vid torget. Det kan bara röra sig om den byggnad som legat vid torgets nord-östra hörn under 1700-talet och det tidiga 1800-talet. Den har legat på tomt nummer 9 enligt en karta från år 1782 och har förutom mot torget, även gränsat mot Apoteksgränd, en numera helt försvunnen gata. På platsen har det gamla apoteket legat, något som inte minst utvisas av grändens namn.

På grund av källarens placering kan man dra den slutsatsen att husets torgfasad bör ha legat längre åt väster, då det är osannolikt att källaren legat under torget (eller snarare under Gamla gatan/Köpmangatan). Källaren bör ha varit belägen inuti huset. Möjligen utgör den en rest från en tidigare byggnad, då den nordliga stengrunden ansluter mot tegelväggen utan ”ihopkoppling” med den södra delen. Stötfogen antyder att denna del av byggnaden är yngre och kan vara ett tecken på ombyggnad, utbyggnad eller nybyggnad vid något skede.

Apotekshuset finns avbildat på kartan från 1782, där det kallas ”Apotequet vid Stora torget i den södra staden”. Då var detta hus ett trähus. Ytterligare en mindre ekonmbyggnad finns på tomten. I tillägg till dessa fanns örtagård och laboratorium på annan plats i staden.

Någon gång mellan 1782 och 1822 har bebyggelsen på platsen och en stenbyggnad anlagts i den östra delen. Huvudbyggnaden framstår dock fortfarande som en träbyggnad. Det måste vara den vi ser resterna av i schaktet. Den kraftiga – för att inte säga mycket kraftiga – grunden antyder dock att byggnaden trots allt skulle kunna vara av sten, den bör ha konstruerats för ett stenhus, förmodligen med flera våningar. Källaren däremot, kan utifrån de nu gjorda rönen kring två byggnadsskeden, möjligen antas vara äldre och möjligen hör den till en äldre apoteksbyggnad.

## Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska slutundersökningen i form av schaktningsövervakning var att undersöka förekomst av kulturlager, av anläggningar och fynd. Dessa skulle bedömas till typ, antal och ålder. Dessutom skulle deras karaktär bestämmas. Vidare skulle fornlämningens bevarandegrad bedömas samt vilken typ av aktiviteter som ligger bakom deras förekomst.

Schaktningsövervakningen genomfördes enligt den upprättade undersökningsplanen och visade att det inom undersökningsområdet fanns kulturlager samt konstruktioner. Det påträffades också mängder av fynd, främst tegel och kakelugnsplattor från en raserad byggnad.

Det påträffades kulturlager dels i form av rivningslager från den senaste branden vid Stortorget, dels i form av påförda och avsatta lager under en husgrund. Rivningslagren bestod mestadels av tegel, sten, sand och sot och kulturlagren under grunden bestod av sot med enstaka benbitar. Det påträffades även anläggningar i form av huslämningar; en stengrund med källare och ytterligare en stensyll. Under dessa fanns flera kulturlager från en tidig fas av stadens utveckling samt två stolphål.

Huvuddelen av lager och konstruktioner kan dateras till tiden före den stora stadsbranden år 1854, stenbyggnaden förefaller ha tillkommit någon gång mellan 1782 och 1822, källaren kan vara äldre. De äldsta lagren och anläggningarna i botten har inte kunnat dateras med hjälp av fynd, det är däremot sannolikt att de går långt tillbaka i tiden då de ligger på den ursprungliga markytan.

## Referenser

### Litteratur

Bergold, H. & Pettersson, O. 2004. Särskilda arkeologiska undersökningar. Stortorget i Örebro. Från dagens torgbeläggning till medeltidens kulturlager. Närke, Örebro stadsområde, Nikolai församling, Stortorget och Köpmangatan 3-5, Raä 83. UV Bergslagen Rapport 2004:14. Örebro.

Ramström, A. 2008. Särskild arkeologisk undersökning. Källarvalv på Stortorget i Örebro. Närke, Örebro stad, RAÄ 83. UV Bergslagen Rapport 2008:20. Örebro.

### Kartor

Lantmäterimyndigheten 1880K-D80

Lantmäterimyndigheten 1880K-D101

## Administrativa uppgifter

**Landskap:** Närke  
**Län:** Örebro län  
**Kommun:** Örebro kommun  
**Socken:** Örebro socken  
**Fastighet:** Nikolai 3:286

**Arkeologgruppens diarienummer:** Ag 2012\_16  
**Länsstyrelsens diarienummer:** 431-3615-2012  
**Projektnr:** 2012\_16  
**Fornlämningsnr:** 83

**Projektgrupp:**  
Therese Ekholm

**Personal:**  
Therese Ekholm

**Undersökningstid:** 2012-05-15 till 2012-05-25

**Exploateringsyta:** 60 m<sup>2</sup>

**Undersökt yta:** 60 m<sup>2</sup>

**Läge:** Ekonomiska kartan, blad 10F 4d

**Koordinatsystem:** SWEREF 99 TM

**Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:**

-

**Digitalt arkiv:**

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

**Fynd:**

Inga fynd omhändertogs.

**Figurer:**

Samtliga renritningar gjorda av Leif Karlenby.

## Bilagor

*Bilaga 1. Schakttabell*

*Bilaga 2. Anläggningstabell*

*Bilaga 3. Lagertabell*



## Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Längd i m	Djup i m	Beskrivning
1	9 x 0,8	0,5-0,7	Under gatstenen fanns ett 0,6 meter djupt bärlager av stenig, mörkbrun sand och under det fanns ett omrört, sotigt lager med stråk av orangebrun värmepåverkad lera. I botten på schaktet fanns sättsand. cirka 1 meter från den norra schaktkanten, vid cirka 0,7 meters djup, var en flat sten belägen. Stenen var cirka 0,5 meter stor i nordsydlig riktning och fortsatte in i både den västra och den östra schaktkanten.
2	12 x 0,8	0,7	Under gatstenen fanns endast fyllningsmassor från igenläggningen av ett tidigare vattenledningsschakt. cirka 8 meter från den västra kanten var en ledning nedlagd i nordsydlig riktning på cirka 0,5 meters djup.
3	6 x 4	0,7-2,5	Under gatstenen fanns ett 0,6 meter djupt bärlager av stenig, mörkbrun sand och i den norra delen fortsatte vattenledningsschaktet ner till botten. I det sydvästra hörnet fanns en stensyll av tre 0,3-0,9 meter stora, huggna syllstenar med en rak kant mot norr. Mellan stenraden och den södra schaktkanten fanns mindre stenar som fyllning som fortsatte in i schaktkanten. Både öster och väster om stenraden fanns ledningsschakt. Norr om syllen påträffades ett rivningslager med tegelbitar, kakelugnsrester, kol och sot blandat med sand.
4			Utvidgning av S3 i norr, öster och söder. I den östra delen av schaktet, under bärlagret, påträffades ett rivningslager av tegel, bränt trä, kol, sot och stenar, därav även förmodade syllstenar, upp till 0,7 meter i storlek. Under, och delvis i, rivningslagret påträffades en kraftig stengrund av 0,1-1,05 meter stora huggna och rundade stenar. Den södra delen av grunden var beklädd med tegel och mellan grunden och det östra ledningsschaktet påträffades en källare i tegel och sten. Under grunden påträffades flera lager och öster om grunden var ytterligare ett ledningsschakt lagt.

## Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Kontext	Typ	Storlek i m	Beskrivning
1	S3	Stensyll	1,5 x ≥1	Stensyll av tre stycken 0,3-0,9 meter stora, huggna syllstenar med en rak kant mot norr. Mellan stenraden och den södra schaktkanten fanns mindre stenar som fyllning.
2	S4	Del av husgrund	>5 x 1,2	I plan syntes husgrunden som en murkonstruktion med huggna och rundade stenar av 0,1-1,05 meter i storlek. I den västra kanten var stenarna 0,35-1,05 meter stora och i den östra kanten och mellan de stora kantstenarna var stenarna 0,1-0,46 meter i storlek. Kantstenarna var huggna med en flat sida utåt och stenen i fyllningen var både huggen och naturligt rundad. Fyllningen mellan stenarna bestod överst av brun sand och under det av beige bruk och skolsten. Den södra delen av grunden var beklädd med tegel och bruk.
3	S3-4	Källare	>2 x >1,2	Vid den tegelbeklädda delen av grunden vek väggen av mot väster cirka 0,28 meter ut och formade en ingång till en källare med en del av gångjärnet till dörren kvar. Källaren var byggd av natursten med beige bruk och skolsten av natursten och tegel mellan. Väggarna var beklädda med tegel ner till samma nivå som botten på stensyllen utanför källaren. Innanför ingången var en stentrappa belägen som ledde från samma nivå som botten på syllstenen på utsidan och ner under marknivån mot söder. Trappstegen var av >0,8 x 0,3 x 0,07-0,08 meter stora huggna, slipade stenar som var lagda på tegel och bildade 0,2-0,25 meter höga trappsteg. Utanför ingången till källaren var en större sten med en mer skrovlig yta belägen kant i kant med översta steget på trappan. Källaren var fylld med rivningsmassor, främst av tegel, huggen sten och sand.
4	S4	Stolphål	0,22 x 0,22	Mörkfärgad sand i ett 0,14 meter djupt stolphål.
5	S4	Stolphål	0,2 x 0,2	Mörkfärgad sand i ett 0,05 meter djupt stolphål.

### Bilaga 3. Lagertabell

L-nr	Kontext	Typ	Djup i m	Beskrivning
1	A2	Kulturlager	0,12	Mörkbrun, lerig, siltig sand med 0,1-0,15 m stora stenar. Avgrävt i norr.
2	A2	Brandlager	0,04	Svart lager av huvudsakligen sot med inslag av lera. Avgrävt i norr
3	A2	Brandlager	0,02	Svart lager av huvudsakligen sot med inslag av lera och sand. Avgrävt i norr.
4	A2	Kulturlager	0,01-0,14	Mörkgrått, sotigt, lerigt, siltigt sandlager med inslag av benbitar. Avgrävt i norr.
5	A2	Brandlager	0,02-0,06	Ljusgråa strimmor av fin lera, eventuellt aska, i ett mörkgrått siltigt lager med inslag av kol. Avgrävt i norr.
6	A2	Kulturlager	0,02-0,12	Mörkgrått, siltigt sandlager med inslag av kol och ben. Avgrävt i norr.
7	A2		0,02	Tunt, brunt sandlager inkilat mellan lager 6 och 8.
8	A2		0,02-0,1	Mörkgrått till svart, sotigt, siltigt sandlager. Avgrävt i norr.
9	A2	Kulturlager	0,08	Svart, sotigt, grusigt sandlager.
10	A2	Kulturlager	0,75	Ljusbrun till gråsvart, flammigt, grusigt sandlager under och runt stensyll.
11	A2		0,04-0,25	Homogent, brunt, sandigt lager. Avgrävt i norr.
12	A2		0,1-0,6	Homogent, ljusbrunt till brunt, sandigt lager. Avgrävt i norr.
13	A2		>0,2	Något humöst, brunt till mörkbrunt, sandigt lager. Avgrävt i norr.
14	A2	Fyllmassor	0,2-1,6	Påförd mörkbrun, sandig morän med inslag av tegel och rivningsmassor. Påfört vid anläggandet av vattenledning.
15	A2	Fyllmassor	>0,5	Påförd ljusbrun, sandig morän. Påfört vid anläggandet av vattenledning.
16		Fyllmassor	0,45-0,55	Påförda massor vid ledningsdragning
17		Brandlager	0,1	
18			0,1	Brunt, humöst lager.
19			0,02	Lager med kalk.
20			0,02-0,06	Gråbrunt, något sandigt lager.
21			0,02	Kalklager

L-nr	Kontext	Typ	Djup i m	Beskrivning
22			0,0,-0,1	Sandlager med kulturinslag
23			0,04-0,08	Mörkt, sotigt, fett lager med inslag av tegel.
24			0,04-0,06	Sandlager
25			0,04-0,08	Gråbrun, kulturpåverkad sand.
26	A3		0,3	Murbruk med avtryck av tegel.
27	A3		0,1-0,2	Gråaktigt, homogent, något humöst och poröst lager utan fynd.
28	A3	Gårdsyta	0,02-0,04	Hårt trampat lager med kol, trä och djurben
29	A3		0,04-0,1	Murbruk med avtryck av tegel.
30	Ovanpå A2 och A3	Rivningslager	0,5-0,7	Tegel, bränt trä, kol, sot stenar och syllstenar, upp till 0,7 meter i storlek.
31	A3		0,7	Kollager med rester av stockar
32	A3			Murbruk
33	A3	Sättlager	0,1	Sand.
34	Norr om A1	Rivningslager	>0,2	Tegel (0,02-0,1 m), sand, kol, sot och kakelugnsrester.
35	A3	Rivningslager	>1,3	Huggen sten och natursten om 0,1-0,3 meter stora, tegelstenar, tegelbitar, grus och sand.



